

**Kritik mot Polismyndigheten Värmland och Åklagarmyndigheten,
åklagarkammaren i Karlstad, för handläggningen av en förundersökning
där den misstänkte var under 18 år – uttalanden om rätten till försvarare**

Beslutet i korthet: En 17-åring pojke greps tidigt en lördagsmorgon av polisen misstänkt för bl.a. misshandel. Under lördagen hölls två förhör och efterföljande måndag hölls ytterligare ett förhör med pojken. Inte vid något av dessa förhör fanns någon vårdnadshavare, företrädare för socialtjänsten eller försvarare närvarande. Jag konstaterar att polisen först dröjde med att anmäla gripandet till åklagaren. Polis och åklagare har sedan också brustit i att underrätta och kalla vårdnadshavare och socialtjänst liksom i att säkerställa att pojken kunde biträdas av en offentlig försvarare vid förhören. Polis och åklagare förtjänar därför kritik.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Polismyndigheten Värmland. Hon uppgav bl.a. följande. På morgonen lördagen den 5 juli 2008 greps hennes son BB, som då var 17 år, misstänkt för misshandel m.m. Han anhölls senare samma dag. Varken hon eller företrädare för socialtjänsten underrättades om anhållandet utan hon fick reda på händelsen på annat sätt. Hon kontaktade då polisen och talade med utredningsmannen. Vidare hölls förhör med sonen utan att offentlig försvarare eller någon vårdnadshavare var närvarande. Först på morgonen den 7 juli fick socialtjänsten, via henne, kännedom om att BB hade frihetsberövats. AA var även missnöjd med polisens bemötande.

Utredning

Handlingar i polismyndighetens ärenden K15690-08 och K15628-08 inhämtades och granskades. Av utredningen framkom följande. Tidigt på lördagsmorgonen den 5 juli 2008 greps BB i bostaden misstänkt för bl.a. misshandel av sin flickvän. Kl. 09.54 påbörjades förhör enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken, förkortad RB. Ytterligare förhör med BB hölls samma kväll och den 7 juli. Inte vid något av förhören fanns någon vårdnadshavare eller företrädare för socialtjänsten närvarande.

Muntliga upplysningar inhämtades från kriminalinspektören CC som bl.a. uppgav att han innan det första förhöret frågade BB om han önskade en försvarare. BB

namngav då en advokat men sade att själva förhöret kunde hållas utan försvarare. Han förbisåg att kontakta socialtjänsten (enligt honom kan socialtjänsten kontaktas först vid en senare tidpunkt på lördagar) och vårdnadshavaren. Sedan det första förhöret hade hållits blev han kontaktad av BB:s mamma. Han var därefter inte inblandad i ärendet.

Ärendet remitterades därefter till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över vad som anförts i anmälan till JO.

Polismyndigheten (länspolismästaren DD) kom in med ett yttrande, till vilket hade fogats upplysningar från kriminalinspektörerna DD och CC (här utelämnade).

Polismyndigheten anförde bl.a. följande.

Vid polismyndighetens granskning av ärendet kan konstateras att den misstänkte, BB, vid tiden för gripandet var 17 år. Ärendet avser ett relationsbrott.

Gripandet skedde kl. 06.40 den 5 juli 2008. BB infördes på polisstationen i Karlstad kl. 07.05 och insattes i arrest kl. 07.15 enl. beslut av vakthavande befälet EE.

När personal vid polismyndighetens kriminaljour påbörjade sitt arbete på lördagsmorgonen tilldelades kriminalinspektör CC ärendet av polisiär förundersökningsledare DD. CC informerade sig i ärendet och påbörjade 24:8-förhör kl. 09.54. Vid förhöret tillfrågades BB om han önskade biträde av offentlig försvarare. BB önskade försvarare och namngav en sådan men ansåg inte att dennes närvaro var nödvändig vid förhöret. CC uppger vidare att han förbisåg att underrätta socialnämnd och vårdnadshavare.

Enligt polismyndighetens bedömning borde gripandet ha anmälts till åklagare i ett tidigare skede eftersom BB inte fyllt 18 år samt att ärendet rörde sig om ett relationsbrott. Åklagare ska leda förundersökningar av denna typ av brott enligt Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (FAP), fördelningscirkuläret 403-5 respektive RPSFS 2005:11. Åklagaren har att ta ställning till förordnande av offentlig försvarare enligt 24 § lagen om unga lagöverträdare och underrättelse till vårdnadshavare enligt 5 § samma lag. Underrättelse till vårdnadshavare skall föregås av bedömning om underrättelse kan ske utan men för utredningen eller om det annars finns särskilda skäl mot det. Enligt 6 och 7 §§ i lagen om unga lagöverträdare ska socialnämnd genast underrättas. Vissa svårigheter att underrätta socialnämnd finns i de mindre kommunerna som inte har beredskap eller jourverksamhet. I det här fallet berörde det Sunne kommun som inte har personal i beredskap- eller jourverksamhet.

Polismyndigheten är av uppfattningen att i det berörda ärendet borde polisens förundersökningsledare/arbetsledare på ett mera aktivt sätt förvissat sig om att ärendet föredragits för jourhavande åklagare samt att ovanstående frågor om beslut blivit besvarade. Även om åklagare har att fatta besluten åligger det utredare och polisiära förundersökningsledare/arbetsledare att väcka frågeställningarna i sin föredragning till åklagarna.

I det pågående utvecklingsarbetet mellan polis och åklagare kommer polismyndigheten att verka för att frågor kring förundersökningsledningen tydliggörs med syfte att tillskapa ett mer aktivt förundersökningsledar- och arbetsledarskap.

Polismyndigheten Värmland bedriver för närvarande ett utvecklingsarbete i linje med det "nationella utredningskonceptet" med bl.a. en förstärkt förundersökningsledarskap vid myndighetens kriminaljour. Alla förundersökningsledare vid kriminaljouren, utom en, har genomgått central förundersökningsledarutbildning. Metodutveckling och kvalitetskontroll i dessa frågor sker under ledning av en särskilt utsedd samordnande chef. Vår uppfattning är att de relaterade misstagen inte ska upprepas.

Polismyndigheten beklagar att AA upplevt mötet med polisen i det här avseendet på ett negativt sätt. AA:s påståenden om otrevligt eller klandervårt bemötande kan dock polismyndigheten inte bedöma. Polismännen ställer sig frågande till framförd kritik. De är erfarna och har inte tidigare fått klagomål riktade mot sig. I sammanhanget kan nämnas att polismyndigheten har påbörjat ett värdegrundsarbete som generellt lyfter frågor om bemötande och förhållningssätt både mot allmänhet och internt inom polisen.

I ett kompletterande yttrande anförde polismyndigheten (länspolismästaren DD) beträffande de förhör som hölls med BB på kvällen den 5 och 7 juli följande.

Det första av dessa förhör skedde 2008-07-05, kl. 21.20 på uppdrag av beredskapsåklagare FF. Förhørsledare var GG. GG uppger att han inte kommer ihåg alla detaljer kring förhöret. Han är förvissad om att han inte fick direktiv av åklagaren eller polisiär arbetsledare om att vårdnadshavare och socialtjänst skulle kallas till förhöret. Det är först nu han reflekterar över att den misstänkte var under 18 år.

Det andra förhöret hölls 2008-07-07, kl. 20.13 på uppdrag av åklagare HH. Förhørsledare var JJ. JJ säger sig inte minnas något kring ärendet.

Av historiken i ärendet framgår att flera åklagardirektiv lämnats men inga av dessa innehåller uppdrag om att kalla vårdnadshavare eller socialtjänst till förhören. Det finns heller inga anteckningar på aktomslag eller anteckningar i akten som ger besked om detta.

Polismyndighetens bedömning är att det beklagligtvis skett upprepade misstag i detta avseende. Som framgår av vårt tidigare yttrande har Polismyndigheten Värmland vidtagit en del åtgärder för att stärka upp arbetsledning och polisiär förundersökningsledning. Med hänsyn till de brister i handläggningen som uppdragats nu har polismyndigheten gett den samordnande förundersökningsledaren uppdraget att skapa rutiner vid kriminaljouren som säkerställer att regelverket beträffande unga lagöverträdare följs fullt ut.

Sedan AA kommenterat remissvaren inhämtades handlingar i Åklagarmyndighetens, åklagarkammaren i Karlstad, ärende AM-75925-08 och i Värmlands tingsrätts mål B 2580-08.

Mot bakgrund av vad som framkommit i utredningen remitterades ärendet härefter till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande över vad som anförts i anmälan till JO.

Åklagarmyndigheten (dåvarande vice riksåklagaren KK) kom in med ett yttrande, till vilket hade fogats upplysningar från chefsåklagaren LL samt kammaråklagarna HH och MM (här utelämnade).

KK redovisade inledningsvis bakgrunden till ärendet enligt följande.

Efter begäran av handläggande åklagaren har Värmlands tingsrätt i juni förordnat en offentlig försvarare åt BB med anledning av att denne var misstänkt för misshandel i maj 2008.

Polisen har lördagen den 5 juli 2008 klockan 06.40 gripit BB såsom misstänkt för misshandel och skadegörelse samma natt. Gärningarna var riktade mot BB:s flickvän.

Polisen har hållit förhör jämlikt 24 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken (RB) med BB samma dag klockan 09.54. Förhöret har avslutats klockan 10.50. Innan förhöret påbörjades har BB, enligt polisen, informerats om rätten till försvarare och tillfrågats om önskemål på försvarare. BB har namngett en försvarare men uppgett att förhöret kunde hållas utan närvaro av försvararen.

Polisen har anmält gripandet till jourhavande åklagare klockan 11.30. Jouråklagaren har klockan 11.40 beslutat att anhålla BB såsom på sannolika skäl misstänkt för misshandel och skadegörelse. Grunden för anhållningsbeslutet har angetts vara kollusions- och recidivfara. Jouråklagaren har också beslutat att ålägga BB restriktioner. Jouråklagaren har samma dag anmält till Värmlands tingsrätt att BB var i behov av en offentlig försvarare. Jouråklagaren har vidare samma dag klockan 14.15 beslutat att anhållningsbeslutet ska kvarstå. Av tvångsmedelsblankettens baksida framgår det att jouråklagaren lämnat direktiv till polisen bestående i att vittnena, om möjligt, skulle identifieras och förhöras samt att målsägandens moder skulle förhöras. Därefter skulle en ny åklagarkontakt tas.

Målsägandens moder har hörts samma dag klockan 13.26. Två vittnen har förhörts på kvällen den 5 juli.

Jouråklagaren har upplyst att hon inte minns vilka diskussioner hon haft med polisen angående kontakt med sociala myndigheter och vårdnadshavare. Jouråklagaren har emellertid som rutin att alltid påminna polisen om att socialtjänsten och vårdnadshavare ska underrättas så fort en minderårig är frihetsberövad.

Av handlingarna framgår det att BB har förhörts vid ytterligare två tillfällen, nämligen dels den 5 juli klockan 21.20, dels den 7 juli klockan 20.13. Vid förhöret den 5 juli har BB på nytt tillfrågats om han önskade försvarare. BB har då uppgett att han önskade den han haft tidigare och om inte det var möjligt godtog han den rätten förordnade. En offentlig försvarare har inte varit närvarande vid något av förhören.

Enligt uppgift från polisen ska förhöret den 5 juli ha hållits på uppdrag av jouråklagaren FF. Jouråklagaren FF synes inte ha dokumenterat sitt direktiv i åklagarakten.

Målsäganden har förhörts vid tre tillfällen, nämligen den 5 juli klockan 06.35, och klockan 21.22 samt den 7 juli klockan 15.41.

På morgonen måndagen den 7 juli övertog den handläggande åklagaren ärendet eftersom BB redan pågick i ett ärende på åklagarens tjänst (tidigare nämnd misshandel i maj). Åklagaren tog omgående kontakt med socialtjänsten i Sunne kommun och informerade om de brott för vilka BB var misstänkt. Vidare har alternativ till häktning diskuterades. Åklagaren har också kontaktat den offentlige försvararen och informerat denne om att BB var anhållen.

Åklagaren har bedömt att det förelåg kollusions- och recidivfara och har ansett att det fanns synnerliga skäl för häktning för vilka hon har redovisat.

Åklagaren har under den 7 juli haft ett flertal samtal med socialtjänsten som ansåg att det var nödvändigt att BB kom till ett utredningshem varför de överenskom att socialtjänsten skulle försöka finna en plats åt BB på ett utrednings- eller behandlingshem. Enligt åklagaren skulle en sådan placering kunna utgöra ett alternativ till häktning. Socialtjänsten har dock haft svårigheter med att omgående hitta en ledig plats.

Av handlingarna framgår det också att åklagaren samma dag har lämnat direktiv om att målsäganden och BB skulle förhöras på nytt.

På uppdrag av att den handläggande åklagaren, som var upptagen i en hovrättsförhandling, ingav en assistentåklagare en häktningsframställning avseende BB. Häktningsframställningen har faxats till tingsrätten tisdagen den 8 juli klockan 11.25.

Under eftermiddagen den 8 juli har socialtjänsten fått klartecken från ett behandlingshem som kunde ta emot BB. Assistentåklagaren har därför hävt anhållningsbeslutet samma dag klockan 15.15. Placeringen av BB har varit frivillig.

Åtal har väckts mot BB för bl.a. nu aktuell brottslighet den 17 oktober 2008. Värmlands tingsrätt har meddelat dom den 30 oktober 2008.

Efter att ha redogjort för den rättsliga regleringen redovisade KK följande bedömning.

När någon har gripits ska polisen skyndsamt anmäla gripandet till åklagare. Innebörden av begreppet skyndsamt anses vara ”snarast möjligt” efter gripandet. En anmälan kan anstå i avvaktan på att den misstänkte förhörs, om inte saken är tveksam eller svårbedömd. Praktiska överväganden har lett till att polisen ofta håller förhör med den misstänkte innan åklagaren kontaktas, för att åklagaren ska få ett bättre underlag för sin bedömning. (Lindberg, Gunnel, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas, 2:a uppl. s. 211 f.).

I det aktuella fallet har BB, som var sjutton år, varit misstänkt för misshandel vid flera tillfällen under samma natt av sin flickvän. Gripandet har anmälts till åklagare efter att BB delgivits misstanke och förhörts. Eftersom det för misshandel är föreskrivet mer än sex månaders fängelse ska förundersökningen enligt LuL ledas av åklagare. Gärningen var dessutom riktad mot en närstående varför förundersökningen även enligt ÅFS 2005:9 och RPSFS 2007:2, FAP 403-5 ska ledas av åklagare. Med hänsyn främst till BB:s ålder delar jag kammarchefens uppfattning att gripandet borde ha anmälts tidigare till åklagaren.

Vad gäller frågan om underrättelse och kallelse till vårdnadshavare kan följande sägas. Syftet med att vårdnadshavare ska underrättas är att föräldrarna på ett tidigt stadium ska engageras i brottsutredningen och få dem att medverka i arbetet med att komma till rätta med brottsligheten. Ett sätt att ytterligare öka vårdnadshavarnas medverkan är att kalla dem till polisförhöret med den unge. Underrättelse och kallelse ska ske om det inte medför men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det. I de fall där den unge har gripits och förhör ska hållas omedelbart är det lämpligt att vårdnadshavarna genast underrättas och uppmanas att inställa sig för att närvara vid förhöret. För det fall förhör hålls vid ett senare tillfälle bör vårdnadshavarna få en särskild kallelse. Det är dock värdefullt om polisen också tar kontakt med vårdnadshavarna per telefon och avtalar tid för förhör. En underrättelse ska inte ske om det uppenbarligen inte skulle fylla någon funktion eller om det kan antas att det skulle vara till större skada än nytta för den unge om vårdnadshavaren underrättas. En kallelse får underlåtas om förhör av utredningsskäl måste hållas omedelbart och vårdnadshavaren inte kan nås (prop. 1994/95:12 s. 64 f. och s. 97).

Polisen ska genast underrätta socialnämnden när någon under arton år är skäligen misstänkt för brott på vilket det kan följa fängelse. Om möjligt ska företrädare för socialtjänsten även närvara vid förhör med den unge. Det är av olika skäl viktigt att socialnämnden blir underrättad i ett tidigt skede när en ung person är misstänkt för brott. Möjligheterna ökar därigenom för företrädare för socialtjänsten att medverka under brottsutredningarna, t.ex. kan det bli praktiskt lättare att ordna så att någon från socialtjänsten kan närvara vid förhör med den unge. Det finns då också förutsättningar för att snabbt genomföra en utredning om den unges levnadsomständigheter. En tidig underrättelse ger också socialnämnden möjlighet att agera på ett tidigt stadium för att få i gång olika stödåtgärder. Att en person från socialtjänsten är närvarande vid förhör innebär ett stöd för den unge samtidigt som socialtjänsten får information om brottet och omständigheterna kring detta. Vidare kan på ett tidigt stadium kontakt etableras med den unge, liksom med hans eller hennes föräldrar (prop. 1994/95:12 s. 66 f.).

I det aktuella fallet har BB:s vårdnadshavare underrättats om frihetsberövandet först efter det att BB hade anhållits. Då det inte har framkommit att en underrättelse och kallelse skulle vara till men för utredningen borde vårdnadshavarna snarast möjligt efter gripandet ha underrättats om detta samt uppmanats att närvara vid förhöret med BB. På samma sätt borde socialnämnden ha underrättats och beretts möjlighet att närvara vid förhöret. Underrättelserna skulle alltså i detta fall ha lämnats innan gripandet rent faktiskt anmäldes till åklagaren.

Av handlingarna i ärendet framgår det att polismannen känt till vilka regler som gäller på området men att han glömt bort att underrätta såväl vårdnadshavare som socialnämnden. Jouråklagaren minns inte vilka diskussioner hon haft med polisen angående detta. Hon brukar dock alltid påminna polisen om att såväl vårdnadshavare som socialnämnden ska underrättas när en underårig frihetsberövas. Jag kan bara konstatera att socialnämnden inte tycks ha underrättats om frihetsberövandet förrän

på måndagen den 7 juli då ordinarie åklagare övertog handläggning av ärendet. Jag kan vidare konstatera att varken vårdnadshavare eller socialtjänsten har närvarat vid något förhör med BB.

BB har haft rätt till en offentlig försvarare. En sådan ska utses av den underåriges vårdnadshavare varför dessa borde ha kontaktats även i denna fråga. Jouråklagaren har anmält till Värmlands tingsrätt att BB framställt önskemål om försvarare. Av åklagarakten framgår inte om domstolen lämnat något besked i frågan, såsom att tingsrätten sedan tidigare förordnat en offentlig försvarare för BB eller att en annan försvarare skulle förordnas. Det är inte känt om försvararen har underrättats om frihetsberövandet innan den handläggande åklagaren tog kontakt den 7 juli. Då jouråklagaren synes ha vaga minnesbilder av ärendet förefaller det inte vara möjligt att få någon närmare klarhet när det gäller handläggningen i denna del. Det står dock klart att den offentliga försvararen inte har närvarat vid något av förhören med BB. BB synes dock inte heller ha påkallat att försvararen skulle närvara vid förhören.

Att en offentlig försvarare förordnats i ett LuL-ärende innebär, enligt riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden, inte nödvändigtvis att denne alltid måste närvara vid förhör med den misstänkte. Om det begärs att försvarare ska få närvara vid förhör med den misstänkte är det dock angeläget att i största möjliga utsträckning ställa sig tillmötesgående till en sådan framställan. Om detta skulle innebära att ett frihetsberövande förlängs får dock en bedömning göras i det enskilda fallet huruvida det är lämpligt att invänta försvararens närvaro eller om förhöret kan hållas i dennes frånvaro.

Åklagaren har redogjort för sin bedömning av häktningsgrunderna. Jag har ingen anledning att göra någon annan bedömning. I en sådan situation ska dock åklagaren undersöka om betryggande övervakning kan ske på annat sätt. Om så inte kan ske bör en häktningsframställning, enligt riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden, ges in så snart som möjligt till domstolen. I aktuellt fall har åklagaren fört diskussioner med socialtjänsten om olika alternativ till häktning. De kom överens om att socialtjänsten skulle försöka hitta en plats åt BB på ett utredningshem. Då socialtjänsten har haft svårigheter med att omgående hitta en ledig plats på ett utrednings- eller behandlingshem har åklagaren inlämnat en häktningsframställning på förmiddagen tredje dagen efter anhållningsbeslutet. När socialtjänsten några timmar senare fått klartecken från ett behandlingshem har åklagaren omgående hävt anhållningsbeslutet. Det kan inte uteslutas att frihetsberövandet av BB kunnat bli kortare om socialtjänsten redan under helgen hade informerats om BB:s situation. I den uppkomna situationen anser jag dock att den handläggande åklagaren har haft fog för sitt beslut att BB skulle begäras häktad i avvaktan på att han kunde placeras vid ett utredningshem och att det funnits skäl att avvakta med att inge häktningsframställning till dess socialtjänsten lämnat besked i frågan.

Sammanfattningsvis kan konstateras att underrättelser och kallelser till vårdnadshavare och socialtjänsten inte skett på rätt sätt, vilket givetvis är beklagligt. I sammanhanget bör dock framhållas att ärendet har handlagts av flera olika åklagare under jourtid vilket alltid medför en ökad risk för informationsbortfall och missförstånd. Även uppföljning av lämnade direktiv kan försvåras vid åklagarbyten. Det är därför av vikt att överlämnande av ärenden under jourtid sker under betryggande former och att åklagarna dokumenterar vidtagna åtgärder och direktiv.

AA gavs tillfälle att yttra sig över remissvaret.

Bedömning

Inledning

BB greps av polis misstänkt för bl.a. misshandel av sin flickvän. Han var vid tidpunkten för frihetsberövandet 17 år gammal. Åklagare underrättades om gripandet först sedan BB delgetts misstanke om brott. Fråga har också uppkommit om polis och åklagares agerande vad gäller underrättelser till vårdnadshavare och

socialtjänst samt det förhållandet att förhör hölls med BB utan att varken vårdnadshavare eller företrädare för socialtjänsten kallats. Någon försvarare var inte heller närvarande vid de förhör som hölls med BB.

Anmälan om gripande till åklagare

Enligt 24 kap. 8 § andra stycket RB ska den gripne så snart som möjligt efter gripandet förhöras av en polisman eller en åklagare och frihetsberövandet ska skyndsamt anmälas till åklagaren om denne inte redan har underrättats om åtgärden. Med begreppet skyndsamt avses ”snarast möjligt” efter gripandet (se bl.a. Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas, 2:a upplagan s. 211).

Om polisen håller anhållningsförhöret kan, enligt ett uttalande i förarbetena till bestämmelserna i 8 §, anmälan till åklagaren om frihetsberövandet i de flesta fall anstå till efter förhöret. Är saken tveksam eller svår kan det emellertid vara nödvändigt att en anmälan om frihetsberövandet görs redan före förhöret för att åklagaren ska kunna antingen själv höra den misstänkte eller lämna instruktioner om vad den misstänkte ska höras om (prop. 1986/87:112 s. 74).

Av 3 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, förkortad LUL, framgår att en förundersökning mot den som inte fyllt arton år och som gäller brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader alltid ska ledas av åklagare. Åklagare ska även leda förundersökning om brottet avser våld mot närstående (se bl.a. ÅFS 2005:9).

Utredningen ger vid handen att BB greps kl. 06:40 och att åklagare underrättades om frihetsberövandet först cirka fem timmar senare. Innan så skedde hade också ett förhör med BB hållits. Med beaktande av BB:s ålder och det brott han huvudsakligen misstänktes för anser jag att polisen borde ha anmält frihetsberövandet till åklagare omedelbart i anslutning till att BB infördes till stationen.

Underrättelser till vårdnadshavare och socialtjänsten m.m.

Enligt 5 § LUL ska, om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Underrättelse och kallelse får enligt motivuttalanden underlåtas om det uppenbarligen rör sig om en förseelse av mycket bagatellartat slag eller det kan antas att det skulle vara till större skada än nytta för den unge om vårdnadshavaren underrättas. Som ett annat exempel anges att ett förhör med den unge av utredningsskäl måste hållas omedelbart men att hans vårdnadshavare inte kan nås (prop. 1994/95:12 s. 97).

Vidare gäller att om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa, ska socialnämnden genast underrättas (6 § LUL). Vid

förhör med underårig som är misstänkt för sådant brott ska företrädare för socialtjänsten närvara om det är möjligt och det kan ske utan men för utredningen (7 § LUL).

Att en person från socialtjänsten är närvarande innebär ett stöd för den unge samtidigt som socialtjänsten får information om brottet och omständigheterna kring detta. Vidare kan på ett tidigt stadium kontakt etableras med den unge liksom med hans föräldrar (a. prop. s. 67).

CC, som var den polisman som initialt handlade ärendet, har uppgett att han förbisåg att underrätta såväl vårdnadshavarna som socialtjänsten. Nu var det i stället AA som kom att kontakta honom efter det att det första förhöret hållits. När det gäller underrättelsen till de sociala myndigheterna har polismyndigheten uppgett att det finns vissa svårigheter med att underrätta socialnämnden i mindre kommuner som inte har personal i beredskap eller jourverksamhet. Enligt CC var socialjournen inte i tjänst vid tidpunkten för det första förhöret under lördagen.

Det är av hänsyn till omsorgen om den unge viktigt att föreskrifterna i 5-7 §§ LUL iakttas. Det bör framhållas att det saknades anledning att inte kalla vårdnadshavare eller företrädare för socialtjänsten till förhören. Eftersom CC och AA talades vid efter det första förhöret är det anmärkningsvärt att hon åtminstone inte kallades till det andra förhör som hölls på lördagskvällen eller till förhöret den 7 juli. Detsamma gäller underrättelse och kallelse till företrädare för socialtjänsten, om det inte var möjligt att informera socialtjänsten redan inför det första förhöret.

Polisens underlåtenhet härvidlag förefaller ha berott på att de förhørsledare som tog över ärendet inte reflekterade över det förhållandet att BB var underårig. Den som höll det andra förhöret har ju bekräftat att så var fallet, medan den som var förhørsledare den 7 juli inte kom ihåg ärendet. Uppenbarligen fungerade överlämningen av ärendet mellan polismännen illa.

Utredningen har inte lyckats klarlägga om nyss nämnda underrättelser och kallelser diskuterades vid de kontakter som polis och åklagare hade under helgen. Även om det i praktiken är polisen som ombesörjer underrättelser och kallelser vill jag betona att åklagaren, i egenskap av förundersökningsledare, har det övergripande ansvaret för att se till att aktuella bestämmelser i LUL följs. Som Åklagarmyndigheten också framfört kan det inte uteslutas att frihetsberövandet av BB hade kunnat bli något kortare om socialtjänsten redan under helgen hade informerats om BB:s situation och då fått tillfälle att börja försöka ordna en ledig plats på ett utrednings- eller behandlingshem åt honom. Nu blev det i stället så att socialtjänsten kom att underrättas om saken först på måndagsmorgonen den 7 juli.

Offentlig försvarares medverkan vid förhör

För en misstänkt som inte fyllt arton år ska offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare. När offentlig försvarare ska förordnas, ska undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten (24 § LUL).

Av utredningen framgår att BB inför det inledande förhøret informerades om rätten till försvarare och tillfrågades om sina önskemål. BB namngav en advokat men uppgav att förhøret kunde hållas utan att denne var närvarande.

Även om en misstänkt uppger att ett förhör kan genomföras utan försvarare har en förundersökningsledare att på objektiva grunder bedöma om så är fallet. Bedömningen kan således inte enbart överlåtas på den misstänkte, särskilt inte i ett fall som detta då den misstänkte var under arton år och inte heller hade stöd av någon vårdnadshavare. Jag har tidigare uttalat att i de fall den misstänkte är under arton år och är misstänkt för ett allvarligare brott bör det så långt som möjligt eftersträvas att en försvarare förordnas redan vid det inledande förhøret med den misstänkte (se JO 2008/09 s. 92).

Europadomstolen har i flera avgöranden haft att pröva frågan om vägran att låta försvarare närvara vid inledande polisförhör står i strid med artikel 6.1 och 6.2 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. I ett avgörande som meddelats i tiden efter beslutet i JO 2008/09 s. 92 har domstolen i utvidgad sammansättning erinrat om bl.a. innehållet i artikel 37.d i FN:s konvention om barnets rättigheter som föreskriver att ett barn som berövats sin frihet har rätt att snarast få tillgång (prompt access) till juridiskt biträde och annan lämplig hjälp. Domstolen erinrar vidare om att rätten till rättsligt biträde (access to legal advice) även annars är av stor vikt och är av särskild betydelse när det gäller allvarliga anklagelser. Domstolen konstaterar att artikel 6.1 som regel kräver att den misstänkte ges tillgång till en försvarare redan under det första polisförhøret, om det inte kan visas att i ljuset av särskilda omständigheter i det enskilda fallet det fanns tvingande skäl (compelling reasons) att begränsa denna den misstänktes rätt. Domstolen uttalar vidare att även om tvingande skäl föreligger får en sådan begränsning – oavsett skälen för den (whatever its justification) – inte otillbörligt skada (unduly prejudice) den misstänktes rättigheter, samt att en oåterkallelig sådan skada i princip uppstår om den misstänkte utan tillgång till försvarare under förhör gör uttalanden som läggs till grund för en fällande dom. (Europadomstolens dom i målet Salduz ./ Turket, den 27 november 2008). Domstolen har visserligen ansett att en misstänkt givetvis kan avsäga sig rätten att biträdas av en försvarare, förutsatt att det sker uttryckligt och frivilligt. Ett avstående måste emellertid ske på ett otvetydigt sätt (in an unequivocal manner) och omgärdas av sådana minimigarantier som svarar mot dess vikt (Yoldas ./ Turket, dom den 23 februari 2010).

Det har i ärendet, bl.a. genom Åklagarmyndighetens remissvar, kommit fram att när BB greps var redan en offentlig försvarare förordnad för honom i ett annat ärende, som rörde misshandel i maj 2008. Det finns därför anledning att framhålla att ett försvararuppdrag inte är strikt begränsat till den eller de gärningar som avses med ett förordnande. Ett uppdrag som ges under en förundersökning får anses omfatta även gärningar för vilka huvudmannen senare under förundersökningen kan komma att misstänkas. Förordnandet bör även omfatta gärningar som blir föremål för en ny förundersökning, om avsikten är att åtal för dessa gärningar ska

väckas inom ramen för samma brottnålsrättegång (Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 21:33 och SvJT 1971 ref. s. 40).

BB:s försvarare borde givetvis ha varit närvarande redan vid det första förhöret. I sammanhanget kan nämnas att jag i ett annat ärende har uttalat att det förhållandet att en advokat inte är förordnad som offentlig försvarare inte utgör ett godtagbart skäl att inte tillåta honom att närvara vid ett förhör (se JO 2009/10 s. 68). Det är visserligen oklart om CC kände till att BB redan hade en offentlig försvarare förordnad. Jag kan dock inte förstå annat än att det borde ha varit möjligt för honom att ta reda på det genom de anteckningar som bör ha funnits rörande det tidigare ärende i vilket BB var misstänkt.

Av utredningen framgår emellertid att jouråklagaren senare under dagen anmälde till tingsrätten att BB var i behov av försvarare och enligt tingsrättens dagboksblad förordnades också en försvarare i ärendet redan samma dag, dvs. lördagen den 5 juli. Om jouråklagaren inte fick något snart besked från tingsrätten borde denne i vart fall ha försökt att följa upp sin begäran dit och sedan diskuterat saken med polisen för att på så sätt försöka säkerställa att försvararen kunde vara närvarande vid de kommande förhören. Förhöret på lördagskvällen påbörjades också först efter kl. 21.

Polis och åklagare förtjänar sammanfattningsvis kritik för de brister som uppdragats. Jag är särskilt kritisk till att förhöret under lördagskvällen, och i än högre grad förhöret på måndagen, hölls utan att försvararen var närvarande.

Vad som i övrigt kommit frami ärendet föranleder inte något uttalande från min sida.

Slutligen kan nämnas att jag i ett annat beslut denna dag har uttalat mig om rätten till försvarare vad gäller en misstänkt som var över 18 år (se dnr 5684-2008, beslutet finns tillgängligt på www.jo.se).

Ärendet avslutas.